

ללקח מלחמת-ההתנגדות באירופה הכבושה

דומה שהגיעה העת לסכם סיכום ראשון את פעולתה של תנועת ההתנגדות בארצות אירופה הכבושות על גילוייה השונים. בשנות הכיבוש הגרמני נתבררו ונקבעו דרכים ישנות-חדשות

למלחמה שמקדשת אוכלוסיה על כובש זר, כתשובת-משקל לאמצעי הדיכוי המוסרי והפיזי של משטר הכיבוש. אכן, רבו — בכל ארץ ובכל זמנה — הגישושים, עד שנתבררו צורות-מלחמה כסויימות, ההולמות את המצב שבכל ארץ הוא מיוחד במשהו. עם מהלך המלחמה וגיבוש ההתנגדות נקטו הגרמנים שיטות הגבה לכפיית שלטונם, שעם כל היותן שונות לפי המקום והזמן, גזור נגזרו כולן מקר-פעולה יסודי אחד. קריסוד זה אפשר היה לאוכלוסין ללמדו, לחקרו ולעמוד על נקודות התורפה שבו. אך לא נתאפשר "לימוד" זה אלא על ידי גרוי השונא לפעולה, ע"י מעשים שלא תמיד הצליחו לראשונה. והכשלונות הראשונים לא היו איפוא אלא "שכר-לימוד", צעדים ראשונים והכרחיים בדרך שתביא הצלחה בסופה.

כל תנועת התנגדות לכובש זר היו לה (ויהיו לה תמיד) יתרונות-יסוד מסוימים, שרק ניצולם הנכון מאפשר את הצלחותיה. הרקע הנפשי של תנועה כזאת היא העזבה, שאין לך אומה או עדה שלא יפעמו בהם רגשי שנאה לכובש. תילות הגרמנים, שעברו ברוב רעש בחוצות הערים, יתרון-זכותם של הכובשים בכל תחומי החיים, יוהרתם, — כל אלה היו מדכדכים בהתמדה את נפש הנכבשים ושימשו גורמייסוד ראשוניים לליכודה של תנועת התנגדות. והלא עצם היותה של "תנועת ההתנגדות", עצם מציאותה של "המתחרת", היתה ראשית חכמה במלחמת-ההתנגדות; רגשות כלליים אלה, המוצאים לעתים את ביטויים בספרות, הם היוצרים רקע של אהדה להתנגדות-בפועל, והם ששימשו את גילויי ההתנגדות הפסיבית רבי הערך, והמלחמה הפסיכולוגית נגד חיילי הכובש. כדבריו של ת. א. לורנס, שהובאו במערכות (כ"ד-כ"ה, עמ' 8):

"ולואי והיינו ספירת השפעה (כאשר יכולנו להיות), רעיון, דבר שברוח, שאין לפגוע בו, שאין למשוש, אשר לא פנים לו ולא עורף, והוא המרחף על סביבותיו כאד?

אילו יכולנו להיות כאותו אד ההולך אל אשר נחפוץ כי אז לא היינו, אולי, מטרה של ממש, שאפשר לפגוע בה ולהרגה? נדמה כי אז אולי היה איש הצבא הסדיר חסר-אונים באין לו מטרה לפגוע בה. אז יקיים את שליטתו על חלקת-הקרקע שעליה ישב, ועל התחום מסביב, ככל אשר ישיג בתנופת רובהו, אך לא יותר מזה."

ואכן נתברר, כי אף על פי שצבא הכיבוש גדול היה והארץ הכבושה קטנה — ודניה היוגמה — לא היה הכובש יכול להבטיח את כל הנקודות, שהיו נוחות להיפגע, ולשים לאל את כושר התנועה של הפוגע. אמנם, דרכי התגוננותו של שולט בארצות מאוכלסות מרובות יותר מאשר בארצות-מדבר שיושביהן מעטים, אך האוכלוסיה, האוהדת את כוחות-ההתנגדות, עומדת לו לשטן.

אלוהן רק הנחות-יסוד, שהיו מתגלות מאז ומתמיד תוך כדי התפתחותה של כל "תנועת התנגדות". אך כוונתו של נסיון-סיכום זה לעמוד במיוחד על לקח כשלונותיה והצלחותיה של ההתנגדות לכובש הגרמני ועל כמה מן העקרונות הכלליים, שנתלבנו במבחן-העשייה.

נתחחר כי כל מעשה התנגדות בערים, שהיתה בו משום גילוי מטרה שכוחות השלטון יכולים למושה, נסתיים בכשלון. הכובש לא היסס מלהשתמש בכוחו כדי להדביר את המתנגדים, לפגוע בהמוני אדם ולהחריב ערים שלמות. אכן גלוי התנגדות כלליים, מאורגנים, בין של המון, ובין של גרעיו חיל-מחתרת, — בערים, סופם, על פי הרוב כליון חרוץ; ולא היה להם סכוי של הצלחה בלתי-אמצעית אלא כשחיל-פדות כבר היה קרב ובא מבחוץ. בשעה כזו (דוגמת פראג בשלהי המלחמה הזאת¹) כמקרה של טכסיס-מרד (שהצליחו) היה תפקידו של "חיל-הפנים" המתקומם לשמש ככוח הפועל בעורפו של האויב, לשבש את התחבורה ולהסיח כוחות מן החזית כדי שישקדו על הבטחה ויטפלו בפוגעים מבפנים. אך לעתים כדאית היתה התקוממות בעיר גם מבחינת ערכה המדיני וגם מבחינת ערכה ההיסטורי אפילו בשעה שסיכוייה להשיג הישגים של ממש היו מועטים. אך באין עזרה מבחוץ נחתך מראש גורלן של התקוממויות-קרב כאלו, — כפי שאירע, דרך דוגמה, למרד ורשה הנודע, בסתו 1944. אין צורך לומר כי גורל זה היה צפוי מראש למלחמת הגטו שבורשה ב-1943, שלא לצודה אלא לקידוש-השם ולמות-גבורים, למסדה-של-גלות. אך לגבי ההתקוממויות של עמים ומאושרים יותר, שעוד היה לאל ידם להתמתין עד בוא הסיכוי להצלחה, והיה טעם לשיקולים המעשיים ולטענות שבכל אי-הצלחה במצב כזה כרוך הפסד של ציוד, — והרי בתנאי מחתרת בעיה קשה היא השגת ציוד חדש, וחידוש ארגונם של כל הענפים בתנועת המחתרת. ועל פי הרוב היו הדברים האלה קובעים לתקופת זמן ניברת את כושר ההתנגדות הפעילה, בממדיה הקודמים פחות או יותר.

היסוד להבטחת יתר-סיכויים להתנגדות בתוך ערים (והדבר היה משותף לארגוני-התנגדות רציניים למצרפת ועד פולין) היה, בראש ובראשונה, ארגון נאות של האוכלוסיה העירונית, ומינוי אחראים לכל בית, רובע ואיזור. על ידי כך הובטחה רשת-מודיעין שהיתה פרושה בכל תחומיהן של הערים: רשת זו מספקת ידיעות על נוהגם של כוחות הכיבוש, מחזקת ידיהם של התושבים להמנע משיתוף-פעולה עמהם, וכן מאפשרת העברת ידיעות והוראות-התנהגות לכל התושבים. קשר זה קויים ע"י נערות ונערות ששימשו כמקשרים, רוכלים, בעלי עסקים, מודעות בעתונים, סימני אור, כבסים תלויים ולעתים גם ע"י הטלפון² ועוד. אירגון זה הוא שאיפשר להסביר לתושבים, לכל שכבותיהם, את ההסברות הדרושות, כדי שכל איש ירגיש את חלקו שלו במעשה הכללי של הלוחמים. בצדו של ארגון-„רקע“ זה היו חברות-של-פעולה, שאומנו, בעיקרו של דבר, לשימוש בחמרי-נפץ ובנשק שיצלח לשטחים בנויים ולקרבות מבית-אל-בית. אך קודם כל ויותר מכל היו לומדים לדעת את השטח העירוני, על כל פרטי הרחובות ודקדוקי המעברים שבין הבתים, את אופי האוכלוסיה, את מידת אומץ-רוחה ונאמנותה. „פכים קטנים“ אלה — מיעוט, בסופו של חשבון, את מספר האבידות, וע"י כך סייעו גם לרחק את הפיון-הרוח ואולי-היד. אכן, נתגלה, כי ה„רקע“ (דהיינו: דעת הקהל ורגשותיו) טעון טיפול וטיפול מתמידים המצריכים כוחות מרובים. כי בתנאי הערים היה „רקע“ זה תנאי ראשון להצלחה.

הסודיות

גם כשהיתה אורה צבורית של אהדה, רבו הכשלונות מחמת העדר חינוך לסודיות, עד שבארצות כיבוש רבות העמידו תנועות המחתרת יחידות מיוחדות שנועדו לטפל בענין זה ע"י הטלת עונשין או על ידי הטלת אימה על אלה שלא ידעו לעצור בלשונם. וכל אלה, נוסף על אמצעי ההסברה המרובים שאחזו בהם לתכלית זו. במידת הזהירות בבית — והשתיקה בחוץ — תלויה היתה אפשרות ההמשך גם לאחר הצלחתה של אחת הפעולות.

האירגון וחלוקת כוח האדם

מפאת גודל חשיבותה של הסודיות הגמורה היו תנועות מחתרת מסוימות, — שפעלו

(1) עיין הרשימה „מרד פראג“, „מערכות“ חוברת ל'. — המערכת.

(2) עיין הרשימה „המחתרת ההולנדית“, — „מערכות“ חוברת ל'. — המערכת.

בתנאי שלטון של כיבוש ממש (למשל: בערים ובמחוזות שבצ'כיה ובצרפת), ונבדלו מצבא פרטיזנים גלוי בעיקרו (למשל: ביוגוסלביה), — נוהגות לארגן חבורות-חבורות נפרדות שלא היה בהן קשר-מישרין ורק מטה משותף ומקור-הוראות משותף היה מחברן. אחריות וסכנה מיוחדים כרוכים היו בתפקידם של המקשרים בין המטה ובין כל חבורה וחבורה; ורק לעתים רחוקות היו נערכות פגישותיהם של המקשרים. אירגון זה בא לא כדי למעט את שליטתם של המטות על חטיבותיהן, אלא לשמש תריסמה בפני סכנת הבילוש והביעור, כדי שאם תכשל חבורה אחת לא יכשיל כשלונה את שאר החבורות.

מלבד חטיבות-„פעולה“ אלה הוקמו לעתים קרובות חטיבות להדרכתם הרעיונית והמקצועית של מצטרפים חדשים, חטיבות קשר, שירות וטיפול רפואי, שלאחר אימון צורפו לחטיבות מקומיות. החבורות הפועלות, לכל סוגיהן, בנויות היו רק על חברים שגמרו את חוק לימודם המקצועי והיו קשורות קשר-תמיד לחבורות-פעולה. ואלו שרותי המודיעין כפופים היו ברוב הארצות למרכז הפיקודי של „ההתנגדות“.

אין לדבר על תפקידה של העיר בתנועת ההתנגדות, בלי לציין, כי שימשה רזרב של כוחות-אדם ליחידות הקרב שבהרים, ביערות ובכפרים, — יחידות-קרב המגויסות גיוס-מתמיד. ביחוד בלט הדבר ב„מאקי“ הצרפתי, שבניגוד לשמם Maquis היינו תחום של ביצות ושיחים) היו בעיקרו של דבר, בני-כרך שהסתגלו לחיי יער, מחנה, ובמקרים רבים — למלאכת הציידים בפועל ממש. אכן, ואז נזקקו לאימון, שהיה שונה שוני רב מזה שבעיר.

ההתנגדות מחוץ לערים

גם ב„מלחמות-הגריליה“ לסוגיהן באירופה (1940-45) נתאמת הכלל הישן ילידי-הנסיון: לעולם יהיו חטיבות של פרטיזנים שוקדות להפתיע את האויב, שלא לבוא לידי קרב גלוי או ערוך עם כוחות השלטון. כל קרב כזה כרוך באבדות מרובות, שכוחות השלטון יכולים לעמוד בהם יותר-מהפרטיזנים. (וכל זה מלבד ענין הטיפול בפצועים, שבמציאות הפרטיזנית, לא היה להן לעתים כל פתרון, והברירה היתה רק להפקירם, — דבר שיש בו כדי לדכוך רוחם של לוחמים ואולי גם לסכן את בטחון החטיבות, נוכח אויב כגרמנים, שבשעת חקירת השבויים לא נרתע מעינוי הפצועים שבהם). אך פרט לסיכון הכרוך בקרבות, היו סיכויים רבים מאוד להצלחת גילויי המלחמה הועירה. כוחות הכובשים היו כפופים כפיתות רבה יומם ולילה בלי הפוגות, כדי להבטיח עצמים רבים ומפוזרים ודרכים ארוכות, שהיו ניתנים לפגיעה; וכיון שהכוח הגרמני היה מפוצל הרי גם הוא עצמו היה מטרה נוחה לפגיעה, ונקודות תורפתו רבו. כי יזמתם של אנשי הגריליגת. למיניהן היתה מקור יתרונם: הם יכלו לבור לעצמם את המקום והשעה הרצויים להם לעריכת התקפות ופשיטות. ויש לזכור: שירות המודיעין שלהם היה הגוף היתיד שנדרש „לעמוד על רגליו“ בכל עת. שאר אנשי החטיבות יכלו לעסוק איש איש במלאכתו — ולהיעזק בשעת הצורך; ומצב זה — של „רואים ואינם נראים“ — איפשר לפרטיזנים, — בתנאים של סודיות מדויקת — תוספת-מה של בטחון בקיומם רב הסכנות, גם בשעה שעצם קיומם עיף את כוחות-המשמר של הגרמנים וטרד את מנוחתם. אכן, בשינוי תנאים, חל גורם זה גם על הערים.

הטקטיקה

לנסיבות הללו הותאמה על פי הרוב הטקטיקה של הגריליות (במידה שכיונה למטרה). מהיות הייזמה בידיהן, יכלו הגריליות לבור לעצמן כל פעם את אורח הפעולה, שהלם את המעשה. המסויים, אשר סיכויו להפתיע גדולים יותר. ובארגוני ההתנגדות (פרט ל„צבאות הפרטיזנים“, כגון אנשי קובסק הקרואטי או אנשי טיטו ומיכאילוביץ ביוגוסלביה) נתקבלה, איפוא, ההנחה, כי כל מי שיבוא לסבך בקרב יחידות גדולות פחות או יותר — גם אם יצליח הצלחת ארעי — עלול, כחמת האפשרות להתקל בריכוזי אויב עדיפים ומחמת העדר רזרבות מספיקות — להעמיד בספק את סיכויי ההצלחה הכוללת. מטעם זה העדיפו לנצל את חשכת הלילה, שטחים סגורים, יערות, הרים, שטחי מטעים וביצות לשם מגע קצר עם האויב. בלי שיצליח להפעיל את הרזרבות שלו.

ניצולה של חשכת הלילה על ידי הכוחות הפרטיזנים היה שונה תכלית שינוי מניצולה על ידי יחידות תקינות, המשתמשות בה על פי הרוב לצורך התקרבות לשם התקפה אחר כך, לאור היום. הכלל היה "פגע-וברח" בשעות האפלה, ולעתים נעשתה התקרבותם של הפרטיזנים לאור היום, — כדי שכתום פעולתם, לאחר שנתגלתה מציאותם, תאפיל החשכה על הסתלקותם. עצם ההתקרבות בוצעה, על פי הרוב, תוך הימנעות מתנועה בדרכים, שבהם נעו כוחות הכובשים הכפופים להן במידת-מה. בגלל רכב ההובלה ורכב השריון, ולעתים גם מפני ההשליה שהתנועה בדרכים תנועה של בטחון היא. אכן, הדרך היחידה לבטחון אמיתי בשביל פלגות הגרמנים שבאזורי ההתנגדות היתה: להשתמש בדרכי הגריליות עצמן — לצאת לשדות, לחפש את הכוח הפרטיזני ולארום לו שם. אך, גם בדרך זו פחתו יתרונותיו הרגילים של כוח כובש-סדיר. אכן, הם עשו כך לא פעם, ובדרך הזה ניתכן על כוחות-המרי כמה מן המכות הקשות ביותר. לרוב לא יצליחו כוחות-הכיבוש להגיע לקרב השמדה מכריע, מחמת אותה חשכה עצמה, המאפשרת כמעט תמיד התחמקות, וכן מפני מידה מסוימת של השתוות בכוח הגשק. והלא יש לזכור גם זאת, כי לעתים קרובות "עיוור" הוא רכב-השריון בלילה. וכאן נקל היה לפרטיזנים להוציאו בלילה מכלל שימוש בגשק הפרימיטיבי שלהם, כגון בקבוקי-הצתה, ממרחק קרוב מאוד, וגם לתוקפו בגשק א.ט. קל, כגון בוזקות, צרורות-רימונים ומינים שונים וכיו"ב, שבמקומות לא-מעטים המציאות להם צבאות-הברית. והלא במידה שהיחידות הלוחמות בפרטיזנים, אינן מיטיבות להכיר את המקום ותכונותיו, ובמידה שהורגלו לסיועם של רכב שריון וארטילריה, שכאן הוא נטול מהם לעתים קרובות, בה במידה נהפכו יחידות אלו נושא למארבים והתקפות. אך מפני המגמה להמנע מלבוז לידי מגע עם האויבים, היו כוחות ההתנגדות מרכזים לעתים קרובות כמעט את כל מכותיהם ברכוש, בצידוד ובתחבורה של האויב.

לא מעטים היו המקרים, שבאין מטרה מוחשית וגלויה בפניהם היו הכובשים מנסים ליצור להם מטרות, שעליהן יוכלו להנחית את מהלומותיהם, ובאין אפשרות לתפוס את עושי המעשים ולענשם, השתדלו במלחמת-הגומלין הזאת לדכא את רצון ההתנגדות, את אמונתם של המוני-האוכלוסים בכוחם ובתכלית-פעולותיהם של הלוחמים הפרטיזניים, לשוב ולעשות את חשבון "שכרם והפסדם". כאמצעי לחץ ניסו כוחות הכיבוש לשבש את חיי הכלכלה והחברה, להקיף ו"לסרוק" — ואף להרוס — מקומות של ישוב, ולערוך חיפושים ומעצרים בהמון לשם "איתור" כוחות ההתנגדות. יתכן, כי יותר מכל שאר העמים הכבושים השכילו להגיב על אמצעי אימתנות אלה בצ'כים, בני עמם של אנשי לידיעה, והסטודנטים הפרגאים, מפגיני 1939. הם הנהיגו הגבה פסיבית של המון האוכלוסים (להבדיל מחבורות הפרטיזנים), שמצד אחד העידה על הזדהות של הכלל עם מעשי שליחיו הנסתרים, ומצד שני עשויה היתה לצמצם את אמצעי ההפחדה והתגמול של הכובש. אכן, גם נוהג זה לא תמיד היה תריס בפני חילות הדיכוי המקצועיים של הגרמנים, שהיו חפשיים יותר מכל צבא של עם אירופי-תרבותי מאיסורים שבפסיכולוגיה הפוליטית או במוסר הצבאי.

האימון

יש עניין באופיו המיוחד של האימון, שהיה נהוג אצל כוחות-ההתנגדות. במידה שקלע אל המטרה — היה זה אימון, שנגזר מן הנסיבות הפוליטיות והאופרטיביות המיוחדות-במינן של תנועות ההתנגדות. ברבות מהן הושם הדגש בפעולות-לילה — בין ע"י בודדים ובין ע"י יחידות קטנות. בתנועות בעלות-היקף רב יותר — ב"כוחות-הפנים" הצרפתיים, אך במידת-מה במיליצית-ההתנגדות הנורבגית, שאמנם מקצת מאימונה ניתן לה בשבדיה — היתה השאיפה שביסודו של דבר יקבל כל לוחם אימון של חייל רגיל, ובראש וראשונה בענין השימוש בגשק, אלא שמחמת הדרישות היתרות הנדרשות מן הפרטיזן הבודד, העושה את משימתו ביחידות או בתוך חוליה קטנה, — טיבו האישי כלוחם היה חשוב יותר משל החייל המשמש בחטיבות גדולות, והצלחת הפעולה היתה תלויה יותר בפעולתו האישית; ועל כן נראה היה כי עליו לקבל אימון נוסף על הנהוג בצבא הרגיל, אימון תוך הדרכה לעצמאות-יתר, ל"פיקוד-על-עצמו", ותרגול טקטי יותר קשה ומפרץ, — ומכאן גם חשיבותו הרבה של חוסנו הגופני. כן הוצרך

הפרטיון ללמוד עפ"י פעולה רבים יותר מן החייל הרגיל, כדי לשמור ועל מיעוט גדול ככל האפשר של החסיבות, ושימוש מכסימלי בנשק המצוי. מן הראוי שיהא אדם גם רמן וגם מקלען, גם חלוץ וגם צופה וחבלן. הכלל — האידיאל היה איש מסוג אנשי ה"קומנדו". אך טעות תהיה לחשוב, כי רוב תנועות ההתנגדות, וכו' לאידיאל כזה לגבי רוב אנשיהן. (ומכאן — הזיקה לחמרי גפץ שהשימוש בהם אינו מצריך אלא סיכונם של אנשים מעטים ומכתם רבת-תוצאות ורבת-רושם). ביחוד החשיבו בארגוני הגרילה את האימון לפעולה בלילות. ודאי שהאימון היומי הוסיף להיות היסוד המוסד, אך רובו של התרגול, גם בהלכות מלחמה שנקנו לראשונה לאור-היום, אורגן (גם מתוך טעמי בטחון) לעת לילה. הדגש הושם בבקאות טכנית מדוקדקת ורחבת-היקף, בכושר הביצוע-האישי והעצמאי, ובתיאומה המלא של פעולת החבורות הקטנות; הדגש הטיב באימון החבורות הושם בתיאום פעולתן המלא, בפעולות התגנבות קיבוציות, במעשי התקפה מהירים הבנויים בעיקרם על האפתעה והל מיעוט השימוש בנשק ועל כושר הנסיגה, זו הפעולה הקשה ביותר לביצוע, כשכוחות האויב יודעים על דבר קיום הגרילה ויכולים לשער את קו נסיגתה, לתפשה, לארוב לה ולרדוף אחריה; על כן שאפו לטפח את האימון בנסיגה, ועל כל צורותיה הרבות והשונות. ומכאן נבע גם הצורך המיוחד בלימוד הבטחת איזור הפעולה — לסיוע לעצם הפעולה ולהבטחת ביצועה ולהתחמקות אחריה, — וכל זה במינימום של כוחות.

האימון בנשק ובחירת מפקדים

האופייני באימון בנשק היה לימודן של תכונות הנשק, לשם ידיעה מתי להפעילו ומתי אין להשתמש בו, משל לקלעי שליו ומדייק-בירותיו, מפאת מיעוט-תחמושת היחסי או אפילו משום מחסורה הכללי או מחמת קשי טלטלה בסוג זה של פעולות. כן הושם דגש בטיפול האישי בכלי-הנשק ושמירת-כושרם. וכן החשיבו את כושר היריה בלילה, יריה מתוך חוש-הכיוון וירית-חתף. הפרטיונים הרבו להשתמש בכלי נשק אבטומטיים (במידה שהיו מצויים בידיהם) פיזרו אשם להגברת סיכויי הפגיעה, אך לא משכו ידם גם מן הרובה והאקדח. תרגול ומטוחים מצויינים הם להקניית שיטת-יריה זו. תנאי פעולתם המיוחדים הצריכו גם שימוש דיקני בכלי-הנשק לא רק לטוחים הקצרים, כבהתקפות-אפתעה, אלא גם לטוחים ארוכים, וביחוד בשעת נסיגה והחיפוי עליה, או בשעת יריות לשם פגיעות-הטרדה.

מצבים שונים, בין אגב התנפלויות ובין בשעת התחמקות או בריחה, הבליטו גם את חשיבות השימוש בנשק קר ובכושר הגוף להתגוששות, שהיתה צורך חיוני לכולם, לעתים — ממש שאלת חיים-אומות.

אותן תנועות-ההתנגדות, שלא הסתפקו בחבלות ובמעשי-פתע הפגנתיים, — כגון בדגיה — אלא גם נתכוונו במרוצת הימים לתנופה רחבה יותר במלחמה בכובש הגרמני, נתנו אימון צבאי-ראשוני, מעין הנ"ל, גם לאנשיהן שבערים; ורק לאחר כך אימנום, אימון מכון, לפעולות המיוחדות שבעיר. ראשית-הכמה היתה כאן הקניית "תחושת השטח הבנוי". השימוש בכלי הנשק בשטחים הבנויים, בחירת עמדות האש, המחסה וההסתר, אם בדמימה ואם בתנועה, אם בהתקרבות ואם בהסתלקות — והרי זו כעין תחושת-השדה. תנועות כאלו — כגון "כוחות-הפנים" הצרפתיים, "הצבא הלבן" שבבלגיה, ועוד — שאפו גם בתחום הטקטי להקנות תחלה אימון טקטי ראשוני תקין, שישמש יסוד להכשרה הטקטית, המורכבת יותר, שבשטח הבנוי. אך גם בענין זה מעטים היו ארגוני המרד שניתנה להם האפשרות, הסיכוי והשהות להגיע לכלל שלמות בכל תכונות-ההכשרה הזאת. ורק באזורי ה"עצמאות" הפרטיונית, שבכמה מפינות אירופה המזרחית והדרום-מזרחית (ובמידת-מה גם במחבואי-ההרים שבאיטליה, ואפשר גם בצרפת) — ובמרכזי האימון של "המשטרה הנורבגית האזרחית", שקוימו ע"י פליטים-גולים בשבדיה, — ניתן לערוך מעשה-הכשרה שיטתי ומקיף.

אם קיים קושי כזה, בשל תנאי פעולתן של תנועות-ההתנגדות-המחתרת, לגבי הכשרת האנשים ואימון החסיבות — בין בנשק ובין בטקטיקה — בארגוני המרד-וחילות הפרטיונים "הכלליים", דהיינו של העמים היושבים, לאחר הכל, בארצותיהם, רובם אינם מהווים אובייקט

מיוחד לשנאה והשמדה גזעית מובהקת מצד הגרמנים — ולא היו בחינת „כלואים-ממילא“ בגיטאות ו-„נידונים-למפרע“ — נקל לשער מה עצומים היו המכשולים על דרכן של תבורות-הגרייליה היהודית, ומה איום היה אצלן המחסור בנשק, ומה גדולים ליקויי האימון; ועל-כן — מה גדולה היתה הגבורה הנואשת אשר הגיעתן והדריכתן בדרכן זו.

קשים היו תפקידיו של מפקד בתנועות ההתנגדות לאין ערוך יותר מתפקידיהם של קצין וסמל בצבא הסדיר. פעולתו היתה עצמאית ומסובכת בהרבה. ולא זו בלבד שפעל בתמידות כמי ששרוי „מעבר לקוי האויב“, מקום שבו שולט האויב, אלא שהיה חייב לצאת ולבוא בין אזרחים ולהיות לעתים דואג יחיד לאנשיו, לאספקתם, שלומם וציודם. כל זה הצריך רמה תרבותית, או תפיסה שכלית, למעלה מן המידה הבינונית, והשפעה על אנשיו לא רק בכוח ידיעתו המקצועית או גבורתו האישית, אלא גם בכושרו להסביר ובכוחו להניע את זולתו גם לפעולה וגם להתאפקות מפעולה. בין מפקדי תנועת ההתנגדות היו מתבלטים מהר יותר גם הטובים ביותר וגם הגרועים ביותר, כיון שבחטיבות העצמאיות הקטנות, שאינן כפופות למסגרת-חיים ונוהג שרירותי כבחי הצבא, חייב היה כל מפקד ליצור ליחידתו את המסגרת, שלעתים קרובות יותר משהיתה מסגרת של חוקים ותקנות היתה מסגרת מוסרית-חברתית ונפשית. ואמנם, השתדלו להקפיד בבחירת מפקדים. הרמה המקצועית שנדרשה מן המפקדים הגבוהים יותר היתה פחותה מזו של קציני-צבא גבוהים. במקצת משום שעל פי הרוב נעשו הפעולות ביחידות קטנות (נאמר עד לפלוגה), וכן מפני הדלות והפרימיטיביות היחסיות גם של הזיון וגם של סידורי האספקה והציוד (כגון — בייגוסלביה או אלבניה ועוד) מכאן שבחירת המפקדים לתפקידים הגדולים בתנועות ההתנגדות היתה בעיה השונה שינוי רב מזו שבצבא, ועם כל חשיבותה גם של ההכשרה והידיעה המקצועית, היסוד לכל דבר היו כאן האישיות והיקף-מבט של המנצחים על הפעולות. אפשר לומר, כי רוב תנועות-ההתנגדות הצליחו למצוא את אישי-ההנהגה הדרושים, אשר תכונותיהם נתגלו עד מהרה בקצבי-החיים הקדחתני של „ההתנגדות“ ושל ה„רקע“ שלה — הפריפריה הצבורית-האזרחית. אכן, לא מעטות היו הנסיגות והפרצות שבאו מתוך שהאויב השמיד (ביחוד — בצרפת) מרכזים ומפקדים אתראיים, נסיגות ופרצות מחמת ליקוי בסידורי הסודיות, בזהירות ובשמירה, מחמת התרשלותם של האחראים וקלות דעתם של אנשי-שורה.

על רקע כל המסיבות הנ"ל, שביסודן ודאי שהיו משותפות לראשי ההתנגדות ולמנהלי תאיה הקטנים גם יחד, טבעי היה כי בחינוכם הצבאי-החברתי של סגל המפקדים השתדלו להרחיב את אופקם הפוליטי, לתזק את רוחם ואת רוח אנשי יחידותיהם, וכן לחנכם למחשבה שקולה, עצמאית ומהירה, בלא היסוס-יתר, להביאם לידי הכרת העקרונות הצבאיים היסודיים, וביחוד — למעשי אפתעה, בדרכים משתנות וחדשות תמיד. אכן, משנכנסו למסלול-השגרה — היו ממילא בנכשלים ובנופלים — ומקומם היה מתפנה לזהירים ולמקוריים מהם.

וכדוגמה: אם הפתרון התימדי היה — השימוש בחשכה, הרי דוקא לשם אפתעה עורכים היו (אמנם לעתים רחוקות), התקפת-יום! וכן הותאם אימונם הצבאי של ראשי החוליות והחטיבות בראש-וראשונה לטכסיסים, שכבר צוינו כאן, — של שימוש מובהק בשטחים סגורים; של הופעות-בזק המונעות את האויב להפעיל את מילואיו הרבים, של טיפוח הבטחת-פעולה מדוקדקת ושל שיטת הנסיגה ודרכיה.

* * *

נסיון תנועת ההתנגדות האירופית בחמש השנים הטרגיות הללו עודו צריך הרבה לימוד ועיון ואין ספק, כי עוד יתגלו בו עובדות-יסוד — ופנים חדשות לעובדות הידועות — שיוסיפו לאלפנו הרבה. אבל כבר כיום ניתן לקבוע, כי גם בפרשה זאת, עקובת-הדם ונאדרת-הגבורה, נתגלו כעומדים בעינם כללי-היסוד המתמידים של תורת המלחמה ושל הדינמיקה המדינית והציבורית, אשר עם כל ריבוי גזניהם המשתנים לפי המסיבות, שהן שונות ורבות ונגרמות ע"י המקום והזמן, — באים הם ללמדנו על המשך הקו של לקח היסטורי, של לקח תנועות-חופש הלוחמות בכובש ובעריץ, למתקופת גריבלדי — ועד הפרטיזנים והמאקי של 1944-5; למימי המכבים והקנאים, — ועד שנות מרד-הגטו ותחית דמותו של לוחם-הגרייליה